

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2025.2\(44\).354287](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2025.2(44).354287)

УДК 141.32:305-055.2:159.964

Тетяна Поплавська

ORCID: 0000-0003-2492-8068

Євген Боринштейн

ORCID: 0000-0002-0323-4457

ФЕНОМЕН ЖІНКИ ЯК АРХЕТИП ГАРМОНІЇ: ДОСВІД ХОЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснюється філософсько-антропологічний аналіз феномену жіночого архетипу гармонії як символічної моделі інтеграції людського буття та культурної цілісності. Досліджується генезис уявлень про гармонію в міфологічних і філософських традиціях, зокрема у концепціях піфагорійців, Геракліта, Платона та Арістотеля, що дозволяє простежити трансформацію розуміння гармонії від космологічного принципу єдності протилежностей до логіко-естетичної категорії. Особлива увага приділяється історичному зв'язку архетипу гармонії з жіночим началом та його подальшим культурним трансформаціям у контексті розвитку патріархальних моделей суспільства. Автори аналізують сучасні зарубіжні та українські наукові підходи до проблеми жіночності у межах гендерних досліджень, постгуманістичної антропології, культурології та філософії тілесності, виявляючи методологічне напруження між конструктивістськими концепціями гендеру та підходами, що визнають універсальні архетипні структури жіночого досвіду. Обґрунтовується можливість інтерпретації жіночого архетипу не як фіксованої сутності, а як динамічного культурно-антропологічного принципу інтеграції протилежностей. Особливу увагу приділено евристичному потенціалу концепції жіночого архетипу гармонії для сучасної філософської антропології, культурології та міждисциплінарних досліджень людини. Показано можливості її застосування у холистичних підходах до розуміння особистості, культурної ідентичності та соціальних трансформацій, а також у контексті екологічного мислення та теорій складних систем. Доведено, що жіночий архетип гармонії може виступати універсальною символічною моделлю інтеграції різних рівнів людського буття та когнітивним інструментом пізнання складної реальності сучасного світу.

Ключові слова: феномен жіночності; гармонія; жіночий архетип; міфологія; релігія; холистичний підхід; ідентичність.

Постановка проблеми. Феномен жінки належить до універсальних символічних конструктів людської культури, що формувалися на перетині біологічного досвіду, соціальної організації та міфологічної уяви. У різних цивілізаціях жіноче начало інтерпретувалося не лише як антропологічна характеристика, але як онтологічний принцип гармонії. Принцип гармонії в універсальному філософському розумінні постає як інтегративна основа буття, що забезпечує поєднання протилежних начал – чоловічого і жіночого, духовного і матеріального, тілесного і розумового. У культурно-

міфологічному вимірі принцип гармонії набуває архетипного характеру, оскільки потребує образного втілення, здатного репрезентувати цілісність світу. У багатьох традиціях таким символом виступає жіночий архетип, пов'язаний із ідеями материнства, народження, єдності та життєтворчої енергії. Жіноче начало в цьому контексті не зводиться до біологічної статі, а означає універсальний космічний принцип, що поєднує різні рівні буття та забезпечує їхню взаємодію. Протягом століть цей образ постійно звужувався, аж доки багатозначний та багатоаспектний феномен не став суто естетичною категорією. Сучасний інтелектуальний контекст дедалі частіше окреслюється поняттям метамодерну, що відображає прагнення подолати однобічність попередніх світоглядних парадигм. Якщо модерн був орієнтований на пошук універсальних істин і раціональної впорядкованості світу, а постмодерн – на їх критичне заперечення та деконструкцію, то метамодерне мислення намагається поєднати ці протилежні тенденції, шукаючи нові моделі цілісності між вірою і сумнівом, раціональністю і символом, стабільністю і процесуальністю. У цьому інтелектуальному полі знову актуалізується ідея гармонії, яка дедалі більше розглядається не як статичний ідеал рівноваги, а як динамічний процес взаємодії протилежностей, здатний формувати нові рівні інтегрованості людського буття та культури.

Водночас у сучасних гендерних дослідженнях існує низка методологічних суперечностей, пов'язаних із розумінням жіночності. З одного боку, домінуючі конструктивістські підходи наполягають на соціальній природі гендеру та заперечують існування універсальної жіночої сутності, підкреслюючи історичну мінливість гендерних ролей і культурну обумовленість ідентичності. З іншого боку, у феміністичній психології, культурній антропології та духовно-філософських дослідженнях зберігається інтерес до архетипних структур жіночого досвіду, які розглядаються як символічні моделі інтеграції, взаємності та життєтворчої енергії. Це створює напруження між антиесенціалістськими позиціями, що відкидають універсальні жіночі характеристики, і підходами, які визнають наявність повторюваних культурних архетипів жіночності у різних цивілізаціях. У таких ситуаціях особливої актуальності набуває дослідження архетипу жіночості як символічної моделі гармонізації людського буття, здатної подолати протиставлення біологічного і соціального, раціонального і емоційного, духовного і матеріального. Звернення до архетипного виміру дозволяє розглядати жіночність не як фіксовану сутність, а як універсальний культурно-антропологічний принцип інтеграції протилежностей, що має евристичний потенціал для сучасної філософської антропології, культурології та міждисциплінарних досліджень людини. Саме тому осмислення феномену жіночого архетипу гармонії набуває особливої актуальності і значущості в умовах пошуку нових моделей цілісності людини і світу у сучасній гуманітарній науці.

Мета статті – проаналізувати жіночий архетип гармонії як культурно-антропологічний принцип інтеграції протилежностей та обґрунтувати його

евристичне значення для сучасної філософської антропології і гуманітарного знання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття архетипу посідає важливе місце у філософському, психологічному та культурологічному дискурсі як інструмент осмислення універсальних символічних структур людського досвіду. У науковому обігу воно набуло системного значення насамперед завдяки аналітичній психології Карла Юнга, який визначав архетипи як первинні психічні форми колективного несвідомого, що проявляються у міфах, релігійних образах, мистецтві та культурних символах. На думку Юнга, архетипи не є готовими образами, а радше потенційними структурами переживання і смислотворення, які набувають конкретного культурного вираження залежно від історичного контексту. Саме тому архетип жіночності виступає універсальною матрицею, що репрезентує фундаментальні аспекти людського буття – народження, турботу, трансформацію, циклічність та зв'язок із природою [Jung 1969].

Подальший розвиток концепції архетипу у працях Е. Ноймана дозволив поглибити розуміння жіночого архетипу як інтегративного принципу психіки та культури. Дослідник розглядав образ Великої Матері як символічне втілення цілісності, що поєднує протилежні начала – творче і руйнівне, світле і темне, захисне і загрозливе. Така амбівалентність, на його думку, відображає процес становлення свідомості та формування людської індивідуальності через інтеграцію несвідомого досвіду. Відповідно жіночий архетип постає не лише культурним символом, але й психічним механізмом гармонізації внутрішніх суперечностей особистості [Neumann 1955].

У культурологічному та релігієзнавчому підходах архетип розглядається як структурний елемент міфологічної свідомості, що забезпечує символічну організацію світу та передачу колективного досвіду поколінь. М. Еліаде підкреслював, що архетипні образи мають сакральний характер, оскільки вони відтворюють первинні моделі космічного порядку, які людина прагне повторити у своїй культурній діяльності. Жіночі міфологічні образи у цьому контексті виступають символами відновлення цілісності, родючості та гармонії космосу, що пояснює їх універсальність у різних цивілізаціях [Eliade 1963].

Цей напрямок досліджень жіночих архетипів як універсальної матриці, що виконує функцію символічного центру космічної цілісності, був продовжено у наступних роках ХХ століття такими науковцями як литовсько-американська археологиня та культурна антропологиня М. Гімбутас [Gimbutas 1989; 1991], американський історик міфології, релігієзнавець і культуролог Дж. Кемпбелл [Campbell 1959], релігієзнавець Д. Кінслі [Kinsley 1986]. Разом з цим існують і протилежні напрямки наукової думки, які розвиваються в рамках гендерних досліджень.

У сучасному зарубіжному науковому дискурсі проблема жіночості та гендерної ідентичності розглядається в межах кількох взаємопов'язаних теоретичних напрямів: постгуманістичної антропології, феміністичної

філософії тілесності, культурної символіки жіночого образу та критики гендерного есенціалізму. Однією з ключових тенденцій є переосмислення жіночності як динамічного процесу, пов'язаного з тілесністю, технологічними трансформаціями та екологічними взаємозв'язками людини зі світом. У цьому контексті значний вплив мають роботи постгуманістичної філософії, зокрема Р. Брайдотті [Braidotti 2013], яка розглядає суб'єкта як втілену і взаємопов'язану істоту, що формується в мережі відносин між природою, технологією та культурою. Постгуманістичний підхід дозволяє інтерпретувати жіночий досвід не як біологічно детермінований феномен, а як складний процес становлення ідентичності в умовах сучасної цивілізації, що розширює антропологічні горизонти гендерних досліджень.

Важливим напрямом сучасних досліджень є філософія тілесності та трансформації суб'єкта, що представлена працями К. Хейз [Heyes, 2007], в яких аналізується досвід тілесності, норми соціальної регуляції та процеси самоперетворення людини в сучасному суспільстві. У цих дослідженнях гендер постає як практика, що формується в межах соціальних і культурних норм, а не як стабільна сутність, що дозволяє по-новому інтерпретувати жіночий архетип як культурний конструкт і водночас як ресурс особистісної ідентичності. Подібні підходи розвиваються і в сучасній критичній теорії, де гендерна ідентичність розглядається як процес соціального становлення та символічної репрезентації.

Окрему групу становлять дослідження символічних і культурних моделей жіночності, які аналізують архетипні образи в сучасних медіа та соціальних практиках. Зокрема, дослідження цифрових культур і популярної комунікації показують, що сучасні медіа відтворюють нові моделі жіночих архетипів, формуючи соціальні очікування щодо ролей жінок і гендерної поведінки. Аналіз культурних нарративів свідчить про збереження традиційних архетипних структур поряд із появою нових моделей жіночої суб'єктності, що відображають соціальні трансформації сучасності [Tebaldi 2019]. Навіть кількісні дослідження архетипів у художніх нарративах демонструють, що гендерні стереотипи залишаються впливовими у культурній репрезентації персонажів, що підтверджує стійкість архетипних моделей у колективній свідомості [Beauregard 2026].

У сучасній філософії та релігієзнавстві спостерігається також інтерес до онтологічного та духовного виміру жіночності. Дослідження, присвячені релігійній символіці жіночого начала, демонструють прагнення подолати протиставлення між феміністичними концепціями рівності та відмінності, обґрунтовуючи ідею їхньої комплементарності на основі духовних і культурних традицій [Choza 2025]. Такий підхід відкриває можливість розглядати жіночий принцип як інтегративну категорію, що поєднує соціальні, культурні та духовні аспекти людського існування. Разом з цим, сучасні гендерні дослідження активно розвивають критичний напрям, спрямований на аналіз політичних і соціальних аспектів гендеру, зокрема дискусії щодо біологічного есенціалізму, гендерної ідентичності та

трансгендерності. Філософські дискусії навколо так званого гендерно-критичного фемінізму демонструють складність сучасних дебатів щодо природи гендеру та меж соціальної рівності, що підкреслює актуальність подальшого теоретичного осмислення жіночності як культурного та антропологічного феномену.

Отже, зарубіжні дослідження останніх років свідчать про перехід від розуміння жіночності як стабільної соціальної ролі до її інтерпретації як багатовимірного процесу, що формується у взаємодії біологічних, культурних, технологічних і символічних факторів. Проте, попри значну кількість робіт, проблема жіночого архетипу гармонії як інтегративного принципу людського буття залишається недостатньо розробленою у філософсько-антропологічному аспекті. Саме ця обставина створює теоретичний простір для подальших досліджень, спрямованих на поєднання архетипної символіки з сучасними концепціями людини та культури.

Щодо сучасних українських досліджень проблем жіночності, то вони зазнали суттєвого переосмислення під впливом соціально-політичних процесів, насамперед повномасштабної війни і дедалі більше зосереджуються на динамічних аспектах жіночої ідентичності, її соціокультурній пластичності та здатності до адаптації в умовах кризових трансформацій. Зокрема, у соціологічних дослідженнях підкреслюється, що воєнні події спричиняють суттєву зміну гендерних ролей, ціннісних орієнтацій та характеристик Я-концепції жінок, що беруть участь у військовій та волонтерській діяльності, порівняно з цивільними групами, що свідчить про формування нових моделей жіночої суб'єктності (гендерної ідентичності) в умовах соціальної кризи [Собко 2025]. Аналогічні висновки простежуються у працях, присвячених трансформації гендерних ролей під впливом війни та міграційних процесів, де наголошується на руйнуванні традиційних стереотипів і розширенні соціальних можливостей жінок у публічній сфері [Опанасюк 2025].

Водночас сучасні українські культурологічні дослідження демонструють тенденцію до символічної сакралізації жіночого образу у воєнному контексті, що проявляється у візуальному мистецтві, медіа та публічному дискурсі. Образ жінки дедалі частіше інтерпретується як символ національної стійкості, духовної сили та життєтворчої енергії, що забезпечує моральну мобілізацію суспільства. Такі інтерпретації підтверджують наявність сучасних механізмів архетипізації жіночності, коли культурні образи матері, захисниці або берегині набувають функції колективної психологічної стабілізації у кризовий період. Цей процес узгоджується з ширшими соціальними змінами, оскільки війна сприяє переосмисленню ролі жінки не лише як носія приватної сфери, але й як активного суб'єкта суспільних трансформацій [Жарова 2025].

Таким чином, сучасні українські дослідження демонструють поступовий перехід від традиційного розуміння жіночності як стабільної соціальної ролі до її інтерпретації як динамічного культурно-

антропологічного феномену, що формується під впливом історичних, соціальних і символічних процесів, тобто архетипи не зникають, вони трансформуються. З'являються нові культурні образи: *жінка-захисниця*, *жінка-волонтерка*, *жінка-лідерка*, *жінка-медіаторка*, *жінка-символ нації*, які входять у плакат, пісню, публічну риторичку.

Проте, попри значний розвиток емпіричних, соціологічних, культурних і гендерних досліджень, проблема жіночого архетипу як інтегративного принципу гармонізації людського буття залишається недостатньо розробленою у філософському вимірі. Саме ця обставина зумовлює необхідність теоретичного аналізу феномену жіночності в контексті міфологічних, релігійно-філософських та антропологічних інтерпретацій, що і становить мету даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Генезис ідеї гармонії та витоки розвитку загальних уявлень про гармонію сягають початкового періоду формування людської свідомості й ранньої цілісної картини світу; вони отримали суттєвий розвиток у міфології (особливо – у розвинених міфологічних системах); були представлені в перших філософських і релігійних ученнях, де поняття гармонії набуло статусу універсальї та фундаментальної духовної цінності людини. Початок філософського вчення про гармонію зазвичай пов'язують з іменами Піфагора та Геракліта. Піфагор вважав, що питання співмірної єдності протилежностей є неодмінною умовою їх гармонійного поєднання. Він стверджував, що гармонія є співмірне змішання і поєднання протилежностей, частин цілого, що характеризують гармонію цього цілого. Знаками гармонії Піфагор вважав складність, цілісність як відсутність надлишку й нестачі, сферичність. Згідно з ученням Піфагора, гармонія відіграє роль внутрішнього атрибута, своєрідного організуючого чинника. Вона має числове вираження і органічно пов'язана з поняттям числа. Застосовуючи вчення про число до конструювання буття, піфагорійці отримували надзвичайно пластичну картину гармонійно впорядкованого космосу. Числова гармонія створює загальноантичне вчення про космос із симетрично розташованими й налаштованими в певний музично-числовий тон сферами. З цим було пов'язане і знамените піфагорійське вчення про «гармонію сфер», згідно з яким Космос поставав гармонійно впорядкованим і музично звучним тілом [Waterfield 2000].

Геракліт бачив сенс гармонії не в рівновазі протилежностей і не в їх симетрії, а у відносності і того, й іншого, внаслідок чого боротьба протилежностей стає джерелом руху від меншої досконалості до більшої. Тому протилежності цілого є лише передумовами гармонії, а сама гармонія – це постійно зняті й знову виникаючі суперечності між стадіями або станами. Гармонія, за Гераклітом, це рух на основі боротьби від безладного до впорядкованого. Головною ознакою гармонійного явища він вважав здатність досягати гармонії. За Гераклітом, чим більше протилежності розходяться, тим більше вони сходяться для боротьби, і з цієї боротьби виникає «найпрекрасніша гармонія». Вони не розуміють, – говорить у Геракліта, –

як розбіжне саме з собою узгоджується: зворотна (до себе) гармонія, як у лука і ліри. Гармонія виражає глибоку єдність світу, складеного, злитого з протилежних якостей, стихій, прагнень, тенденцій [Kahn 1979].

Від Платона й Арістотеля беруть свій початок два різні підходи до гармонії: один із них згодом переріс у наукове осмислення цього явища, інший – став підґрунтям теології. Основним предметом їхньої відмінності є питання про субстанцію, яка є носієм гармонії. Платон розглядає гармонію як ідеал, певний взірець, до якого світ реальних явищ може лише наближатися. Гармонія у філософа передусім виявляється в душі та в небі. Проте вона може проявлятися і в сфері моральних якостей людини. Так, Платон у трактаті «Держава» називає гармонією і «ціломудрість», і «справедливість», оскільки вона є рівновагою всіх трьох чеснот і саме змушує кожного займатися своїм і не братися за багато справ. Гармонією є взагалі будь-яка чеснота, адже вона характеризує гармонійно налаштовану людину [Plato 1992]. Розмірковуючи про природу гармонії, він пише, у діалозі «Федон», що гармонія від налаштованої ліри є чимось невидимим і безтілесним, чимось прекрасним і божественним, тоді як сама ліра і струни – це тіла, предмети тілесні, складні, створені із землі й споріднені зі смертю [Plato 2002]. Як відомо, у своїй філософській творчості Платон широко використовував давню міфологію, згідно з якою богиня Гармонія є дочкою богині краси і любові Афродіти та бога війни Ареса, виступаючи тим самим породженням двох начал: краси, любові й ніжності – з одного боку, і жорстокості, ненависті та жажів війни – з іншого. Саме починаючи з Платона, архетип гармонії набуває жіночого образу, який, як це не парадоксально, завжди має тіньову сторону: біль, досвід, трансформацію, адже без цього виникає декоративний символ, а не архетип. Тут Гармонія майже ніколи не означає спокій, але завжди – силу, що поєднує світи.

На противагу числовій гармонії піфагорійців і резонансній гармонії Платона, Арістотель тісно зближує поняття «гармонії» та «порядку». У «Фізиці» він зазначає, що ці поняття, по суті, є тотожними. Він каже, що байдуже говорити про гармонійний устрій, порядок чи склад; очевидно, що міркування одне й те саме.

Окрім порядку, характеристиками гармонії в Арістотеля виступають «міра», «величина» та «симетрія». Проте головним і специфічним для його вчення було поняття «середини» (*mesotes*). Якщо співвіднести розуміння «середини» з поняттям гармонії, то в Арістотеля маємо справу з розрізненням двох типів гармонії: гармонії як простої арифметичної пропорції та гармонії як внутрішньої міри предмета. Арістотель надавав перевагу другому типу гармонії й саме його пов'язував із поняттями досконалості та краси. Загалом у Арістотеля відсутнє розгорнуте вчення про гармонію; він користувався терміном «гармонія» не надто часто, надаючи перевагу іншим поняттям і категоріям, таким, наприклад, як «середина». «Середина», за Арістотелем, – це уникнення крайнощів. Тому вона означає щось проміжне між «надлишком» і «недостатністю» і в цьому сенсі, на думку

Стагірита, становить досконалість. Як бачимо, вже в Арістотеля спостерігається певне спрощення розуміння феномена Гармонії, відповідно втрачається і її глибина. Вона більшою мірою сприймається логічно – як середнє між розумним і нерозумним, і психологічно – як якість сприйняття, що приносить відчуттям задоволення або незадоволення. Саме тому Арістотель став таким зрозумілим і улюбленим не лише для європейських інтелектуалів наступних епох, а й для радянських філософів. Таке ставлення до розуміння гармонії наклало відповідний відбиток і на уявлення про її архетип, який давня філософська традиція безпосередньо пов'язувала з жіночим началом.

Розвиток патріархальних моделей організації суспільства сприяв поступовому закріпленню гендерної асиметрії, що супроводжувалося символічним протиставленням чоловічого як раціонального, культурного та активного начала і жіночого як природного, тілесного та пасивного. Ці уявлення отримали філософське обґрунтування в античній традиції IV–III ст. до н. е., зокрема у працях Арістотеля та його послідовників, де жіноче тіло часто інтерпретувалося як недосконала форма людської природи або як носій матеріального начала, що потребує контролю з боку розуму. У трактаті «Про виникнення тварин», він зазначав, що жінка є, певною мірою, скаліченим чоловіком. Така модель закріплювала ієрархічне протиставлення статей, яке пізніше отримало широке культурне поширення. Жіночість у цьому контексті асоціювалася з хаотичністю, емоційністю та тілесністю, що розглядалося як потенційна загроза раціональному порядку культури. Така інтерпретація стала підґрунтям для тривалої історичної установки, яка пізніше отримала назву мізогінії – системного виключення жіночого досвіду з раціонального дискурсу, політичної влади та інституційного устрою суспільства. Протягом середньовіччя та раннього модерну ці уявлення трансформувалися, але не зникли, набуваючи нових релігійних і моральних інтерпретацій. Жіночість одночасно сакралізувалася і піддавалася контролю: з одного боку формувався образ жінки як носія духовної чистоти та материнської жертвності, а з іншого – як джерела спокуси та гріховності. Така амбівалентність жіночого образу стала характерною рисою європейської культурної традиції.

Евристичний потенціал концепції жіночого архетипу гармонії полягає насамперед у можливості її застосування як інтегративної методологічної моделі для сучасних гуманітарних і міждисциплінарних досліджень людини. У філософській антропології ця концепція дозволяє переосмислити людську природу не як сукупність окремих функцій або властивостей, а як багаторівневу цілісність, у якій біологічні, психологічні, соціальні та духовні виміри взаємодіють у процесі становлення особистості. Жіночий архетип гармонії в цьому контексті виступає символічною моделлю інтеграції протилежностей, що відкриває нові можливості для дослідження процесів саморозвитку, ідентичності та духовної трансформації людини. Зокрема, холистичні підходи до антропології, які розвиваються у сучасній філософії

свідомості та психології розвитку, можуть використовувати цей архетип як евристичний інструмент аналізу внутрішньої цілісності особистості та механізмів гармонізації її психічного досвіду.

У культурології концепція жіночого архетипу гармонії має значний евристичний потенціал для інтерпретації символічних систем, міфологічних структур і культурних практик різних цивілізацій. Вона дозволяє виявляти універсальні смислові патерни, пов'язані з образами матері, землі, природи, мудрості та творчої енергії, що формують колективні уявлення про порядок світу і місце людини в ньому. Такий підхід сприяє глибшому розумінню механізмів культурної спадкоємності, трансформації архетипів у сучасній масовій культурі та ролі символів у конструюванні соціальної реальності. Крім того, концепція гармонізуючого жіночого принципу може бути застосована для аналізу сучасних процесів культурної ідентичності, гендерних трансформацій і ціннісних змін у глобалізованому світі.

Міждисциплінарне значення цієї концепції особливо проявляється у взаємодії гуманітарних наук із природничими та соціальними дисциплінами. Сучасні теорії складних систем, синергетики та екологічного мислення підкреслюють взаємозалежність елементів реальності та необхідність підтримання балансу між різними рівнями організації життя. У цьому контексті жіночий архетип гармонії може розглядатися як символічна репрезентація принципів взаємозв'язку, самоорганізації та еволюційної цілісності, що відкриває можливості для діалогу між філософією, психологією, біологією, екологією та соціологією. Зокрема, екологічна етика та концепції сталого розвитку дедалі частіше звертаються до ідей взаємності, турботи та відповідальності, які традиційно асоціюються з жіночим принципом гармонії.

Таким чином, концепція жіночого архетипу гармонії має значний евристичний потенціал для сучасної науки, оскільки дозволяє інтегрувати різні підходи до розуміння людини і культури в єдину цілісну модель. Вона сприяє розвитку холістичного мислення, поглибленню міждисциплінарного діалогу та формуванню нових теоретичних перспектив у дослідженні людської природи, культурних процесів і глобальних викликів сучасності. Жіночий архетип гармонії у цьому сенсі постає не лише культурним символом, а універсальним когнітивним інструментом пізнання складної реальності.

Висновки. Проведений аналіз показав, що феномен гармонії має глибоке історико-філософське коріння та від початку формувався як універсальний принцип поєднання протилежностей, що забезпечує цілісність космосу та людського буття. У міфологічних і філософських традиціях жіночий образ виступав символічним носієм цього інтегративного принципу. У процесі історичного розвитку європейської культури відбулося поступове звуження розуміння гармонії – від онтологічного та космологічного принципу до логіко-естетичної категорії, що супроводжувалося зміною уявлень про жіночність та закріпленням гендерної

асиметрії в культурному дискурсі. Сучасні гендерні та гуманітарні дослідження демонструють наявність методологічної суперечності між конструктивістськими підходами, що заперечують універсальну жіночу сутність, і концепціями, які визнають існування архетипних структур жіночого досвіду. Це створює теоретичну потребу у нових інтегративних моделях осмислення жіночності. Доведено, що жіночий архетип гармонії доцільно інтерпретувати як універсальний культурно-антропологічний принцип інтеграції протилежностей, який не зводиться до біологічної статі чи соціальної ролі, а репрезентує багатовимірну цілісність людського існування.

Евристичний потенціал концепції жіночого архетипу гармонії полягає у можливості її використання як інтегративної методологічної моделі у філософській антропології, культурології та міждисциплінарних дослідженнях, що дозволяє поєднувати біологічні, психологічні, соціальні та духовні аспекти людського буття. У сучасному соціокультурному контексті, зокрема в умовах суспільних трансформацій та кризових процесів, архетип жіночності набуває нових форм символічної репрезентації, що підтверджує його динамічний характер та здатність адаптуватися до історичних змін, зберігаючи при цьому інтегративну функцію. Таким чином, жіночий архетип гармонії постає не лише культурним символом, а універсальним когнітивним інструментом осмислення складної реальності, що відкриває перспективи розвитку холістичного мислення та міждисциплінарного діалогу в сучасній гуманітарній науці.

Список використаної літератури

- Гендерна політика та впровадження гендерного підходу в Україні на законодавчому рівні.* URL: <https://gendergid.org.ua/gendema-polityka-ta-vprovadzheniya-gendernogo-pidhodu-v-ukrayini-na-zakonodavchomu-rivni/>.
- Жарова, Л. (2025) *Місце України в Gender Gap Report 2025: які проблеми підсвічує статистика.* URL: <https://genderindetail.org.ua/library/ekonomika/gender-gap-report-2025.html>.
- Опанасюк, Т. А. (2025) *Трансформація гендерних ролей під впливом війни та міграції, у: Габітус, вип. 74, сс. 69–73.*
- Собко, І. (2025) *Гендерна ідентичність жінок-учасниць війни в Україні як психологічний феномен соціальних трансформацій, у: Науковий блок, Національний університет «Острозька академія».* URL: <https://naub.aub.ua.edu.ua/>.
- Aristotle (1996) *Physics*, transl. by Robin Waterfield, Oxford, Oxford University Press, 272 p.
- Aristotle (1942) *Generation of Animals*, transl. by A. L. Peck, Cambridge, MA, Harvard University Press, IV.3, 767b, p. 674.

- Beauregard, C. G., Zimmerman, J. W. and other (2026) *Archetypes and gender in fiction: A data-driven mapping of gender stereotypes in stories*, in: *Computers and Society* (cs. CY). URL: <https://arxiv.org/abs/2602.17005>.
- Braidotti, R. (2013) *The Posthuman*, Cambridge, Polity Press, 240 p.
- Campbell, J. (1959) *The Masks of God: Primitive Mythology*, New York, Viking Press, 504 p.
- Choza, J. (2025) *The Feminine Sacred: An Ontosociology of Woman as a Symbol Religions*, 16(4), 450 p. URL: <https://www.mdpi.com/2077-1444/16/4/450>.
- Eliade, M. (1963) *Myth and Reality*, transl. by Willard R. Trask, New York, Harper & Row, 204 p.
- Gimbutas, M. (1989) *The Language of the Goddess*, San Francisco, HarperSanFrancisco, 388 p.
- Gimbutas, M. (1991) *The Civilization of the Goddess: The World of Old Europe*, San Francisco, HarperSanFrancisco, 529 p.
- Heyes, C. J. (2007) *Self-Transformations: Foucault, Ethics, and Normalized Bodies*, Oxford, Oxford University Press, 168 p.
- Jung, C. G. (1969) *The Archetypes and the Collective Unconscious*, 2nd ed., transl. by R. F. C. Hull, Princeton, NJ, Princeton University Press, (Collected Works of C. G. Jung, vol. 9, part 1), 451p.
- Kahn, C. H. (1979) *The Art and Thought of Heraclitus*, Cambridge, Cambridge University Press, 356 p.
- Kinsley, D. (1986) *Hindu Goddesses: Visions of the Divine Feminine in the Hindu Religious Tradition*, Berkeley, University of California Press, 304 p.
- Kirk, G. S., Raven, J. E., & Schofield, M. (1983) *The Presocratic Philosophers*, 2nd ed., Cambridge, Cambridge University Press, 520 p.
- Neumann, E. (1955) *The Great Mother: An Analysis of the Archetype*, transl. by Ralph Manheim, Princeton, NJ, Princeton University Press, 534 p.
- Plato (1992) *Republic*, transl. by G. M. A. Grube, rev. C. D. C. Reeve, Indianapolis, Hackett Publishing, 416 p.
- Plato (2002) *Five Dialogues: Euthyphro, Apology, Crito, Meno, Phaedo*, transl. by G. M. A. Grube, revised by John M. Cooper, Indianapolis, Hackett Publishing Company, 180 p.
- Tebaldi, C. (2019) *Gender Representation and Archetypes in Contemporary Media Narratives*, in: *Journal of Cultural Studies*, 33(2), pp. 215–232.
- Ukraine 2024–2025 publications for Gender Equality Library*. URL: <https://www.mev.gov.ua/sites/default/files/2025-08/zbir-gendernikh-aspektiv-lipen-2025.pdf>.
- Waterfield, R. (2000) *The First Philosophers: The Presocratics and Sophists*, Oxford, Oxford University Press, 256 p.

Tetiana Poplavska, Yevhen Borinshtein

THE PHENOMENON OF WOMAN AS AN ARCHETYPE OF HARMONY: THE EXPERIENCE OF HOLISTIC RESEARCH

The article presents a philosophical and anthropological analysis of the phenomenon of the female archetype of harmony as a symbolic model of the integration of human existence and cultural integrity. The genesis of ideas about harmony in mythological and philosophical traditions is examined, particularly in the concepts of the Pythagoreans, Heraclitus, Plato, and Aristotle, which makes it possible to trace the transformation of the understanding of harmony from a cosmological principle of the unity of opposites to a logical and aesthetic category. Special attention is paid to the historical connection between the archetype of harmony and the feminine principle, as well as to its further cultural transformations in the context of the development of patriarchal models of society. The author analyzes contemporary foreign and Ukrainian scholarly approaches to the problem of femininity within gender studies, posthumanist anthropology, cultural studies, and the philosophy of embodiment, revealing methodological tensions between constructivist concepts of gender and approaches that recognize universal archetypal structures of female experience. The possibility of interpreting the female archetype not as a fixed essence but as a dynamic cultural and anthropological principle of the integration of opposites is substantiated. Particular attention is devoted to the heuristic potential of the concept of the female archetype of harmony for contemporary philosophical anthropology, cultural studies, and interdisciplinary human research. The possibilities of its application within holistic approaches to understanding personality, cultural identity, and social transformations are demonstrated, as well as within the context of ecological thinking and theories of complex systems. It is argued that the female archetype of harmony can function as a universal symbolic model for integrating different levels of human existence and as a cognitive tool for understanding the complex reality of the modern world.

Keywords: *phenomenon of femininity; harmony; female archetype; mythology; religion; holistic approach; identity.*

References

- Genderna polityka ta vprovadzhennia henderneho pidkhodu v Ukraini na zakonodavchomu rivni* [Gender policy and implementation of a gender approach in Ukraine at the legislative level]. URL: <https://gendergid.org.ua/genderna-polityka-ta-vprovadzhennya-gendernogo-pidhodu-v-ukrayini-na-zakonodavchomu-rivni/>.
- Zharova, L. (2025) *Mistse Ukrainy v Gender Gap Report 2025: yaki problemy pidsvichuie statystyka* [Ukraine's place in the Gender Gap Report 2025: what problems are highlighted by the statistics]. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/ekonomika/gender-gap-report-2025.html>.

- Opanasiuk, T. A. (2025) *Transformatsiia hendernykh roli pid vplyvom viiny ta mihratsii* [The transformation of gender roles under the influence of war and migration], in: *Habitus*, vyp. 74, pp. 69–73.
- Sobko, I. (2025) *Henderna identychnist zhinok-uchasnyts viiny v Ukraini yak psykholohichni fenomen sotsialnykh transformatsii* [Gender identity of women participating in the war in Ukraine as a psychological phenomenon of social transformations], in: *Naukovyi blok*, Natsionalnyi universytet “Ostrozka akademiia”. URL: <https://naub.aub.oa.edu.ua/>.
- Aristotle (1996) *Physics*, transl. by Robin Waterfield, Oxford, Oxford University Press, 272 p.
- Aristotle (1942) *Generation of Animals*, transl. by A. L. Peck, Cambridge, MA, Harvard University Press, IV.3, 767b, p. 674.
- Beauregard, C. G., Zimmerman, J. W. and other (2026) *Archetypes and gender in fiction: A data-driven mapping of gender stereotypes in stories*, in: *Computers and Society* (cs. CY). URL: <https://arxiv.org/abs/2602.17005>.
- Braidotti, R. (2013) *The Posthuman*, Cambridge, Polity Press, 240 p.
- Campbell, J. (1959) *The Masks of God: Primitive Mythology*, New York, Viking Press, 504 p.
- Choza, J. (2025) *The Feminine Sacred: An Ontosociology of Woman as a Symbol Religions*, 16(4), 450 p. URL: <https://www.mdpi.com/2077-1444/16/4/450>.
- Eliade, M. (1963) *Myth and Reality*, transl. by Willard R. Trask, New York, Harper & Row, 204 p.
- Gimbutas, M. (1989) *The Language of the Goddess*, San Francisco, HarperSanFrancisco, 388 p.
- Gimbutas, M. (1991) *The Civilization of the Goddess: The World of Old Europe*, San Francisco, HarperSanFrancisco, 529 p.
- Heyes, C. J. (2007) *Self-Transformations: Foucault, Ethics, and Normalized Bodies*, Oxford, Oxford University Press, 168 p.
- Jung, C. G. (1969) *The Archetypes and the Collective Unconscious*, 2nd ed., transl. by R. F. C. Hull, Princeton, NJ, Princeton University Press, (Collected Works of C. G. Jung, vol. 9, part 1), 451p.
- Kahn, C. H. (1979) *The Art and Thought of Heraclitus*, Cambridge, Cambridge University Press, 356 p.
- Kinsley, D. (1986) *Hindu Goddesses: Visions of the Divine Feminine in the Hindu Religious Tradition*, Berkeley, University of California Press, 304 p.
- Kirk, G. S., Raven, J. E., & Schofield, M. (1983) *The Presocratic Philosophers*, 2nd ed., Cambridge, Cambridge University Press, 520 p.
- Neumann, E. (1955) *The Great Mother: An Analysis of the Archetype*, transl. by Ralph Manheim, Princeton, NJ, Princeton University Press, 534 p.
- Plato (1992) *Republic*, transl. by G. M. A. Grube, rev. C. D. C. Reeve, Indianapolis, Hackett Publishing, 416 p.
- Plato (2002) *Five Dialogues: Euthyphro, Apology, Crito, Meno, Phaedo*, transl. by G. M. A. Grube, revised by John M. Cooper, Indianapolis, Hackett Publishing Company, 180 p.

- Tebaldi, C. (2019) *Gender Representation and Archetypes in Contemporary Media Narratives*, in: *Journal of Cultural Studies*, 33(2), pp. 215–232.
- Ukraine 2024–2025 publications for Gender Equality Library. URL: https://www.mev.gov.ua/sites/default/files/2025-08/zbir-gendernikh-aspektiv_lipen-2025.pdf.
- Waterfield, R. (2000) *The First Philosophers: The Presocratics and Sophists*, Oxford, Oxford University Press, 256 p.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2025
Стаття прийнята 13.10.2025